

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ: Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ FEYERABEND

ΕΠΟ31 Οι Επιστήμες της Φύσης και του Ανθρώπου στην Ευρώπη
ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΟΛΛΑΤΟΣ
ΜΑΪΟΣ 2006

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	3
2. Η επιστήμη ως αναρχική δραστηριότητα.....	3
3. Ασύμμετρα πλαίσια σκέψης.....	4
4. Συνέχεια στον χρόνο.....	5
5. Ενότητα ανθρώπου και κόσμου.....	6
6. Επίλογος.....	7
Βιβλιογραφία.....	8

Εκφώνηση εργασίας:

Πώς δύο παραδοσιακά διακριτές περιοχές της ανθρώπινης διανοητικής δραστηριότητας, η ποίηση και η επιστήμη, προσεγγίζονται με επιστημολογικά ενιαίο τρόπο από τον Feyerabend;

1. Εισαγωγή

Ο Paul Feyerabend εισήγαγε με το έργο του την έννοια του επιστημολογικού αναρχισμού, μιας δηλαδή αναρχικής μεθοδολογίας και μιας αναρχικής επιστήμης¹, επιχειρώντας έτσι τη ριζική απαξίωση της ορθολογικότητας². Σημαντικό ρόλο σε αυτήν του την προσπάθεια έπαιξε η σχέση του με την τέχνη. Επιχειρώντας μάλιστα να διαχωρίσει τη θέση του από τα χαρακτηριστικά της συνήθους χρήσης του όρου, χαρακτηριστικά που δεν ήταν διατεθειμένος να υποστηρίξει, δηλώνει ότι προτιμά τον όρο Ντανταϊσμός³, δίνοντας ακόμα μια ένδειξη της σημασίας της τέχνης στην σκέψη του.

Ο Feyerabend απορρίπτει την ιδέα ότι η επιστήμη μπορεί και πρέπει να προχωράει με σταθερούς και γενικούς κανόνες ως εξωπραγματική και καταστροφική⁴. Χρησιμοποιεί την ιδέα της ασυμμετρίας των θεωριών (μια μορφή της οποίας είχε παρουσιάσει και ο Κουν) για να επιχειρηματολογήσει ενάντια στο θετικιστικό σχήμα της προόδου⁵. Αμφισβητεί την δεδομένη θέση της επιστήμης ως ανώτερη από άλλες μορφές γνώσης⁶ και υποστηρίζει την ατομική ελευθερία ως μία «ανθρωπιστική στάση» στη σχέση του ανθρώπου με την γνώση⁷.

Στη συνέχεια του κειμένου θα δούμε πώς ο Feyerabend, αντιμετωπίζοντας την τέχνη ως ένα πεδίο γνώσης ισότιμο με την επιστήμη, την προσεγγίζει επιστημολογικά επιχειρώντας να αντλήσει επιχειρήματα για να υποστηρίξει τις παραπάνω απόψεις.

2. Η επιστήμη ως αναρχική δραστηριότητα.

Ο Feyerabend θέτει από την αρχή το θέμα της ελευθερίας του ανθρώπου. Θεωρεί ότι η επιβολή ενός συγκεκριμένου συνόλου κανόνων, ο διαχωρισμός της επιστήμης από άλλα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας, η επιβολή μιας συγκεκριμένης μεθόδου ή «λογικής», στοιχεία δηλαδή που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη δυτική επιστημονική εκπαίδευση, δεν είναι συμβατά με μία ανθρωπιστική στάση⁸. Υποστηρίζει ότι η ποικιλία απόψεων, η αποφυγή της ομοιομορφίας και η αντιπαράθεση εναλλακτικών θεωριών αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την αντικειμενική γνώση. Αντίθετα, η προσπάθεια αναστολής κάθε ενόρασης που μπορεί να οδηγήσει στη σύγχυση των ορίων μεταξύ της επιστήμης και των άλλων όψεων της προσωπικότητας του ατόμου (όπως για παράδειγμα η θρησκευτική πίστη ή η μεταφυσική), μια προσπάθεια που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη δυτική εκπαίδευση, οδηγεί στον περιορισμό της φαντασίας, ακόμα και στην υποβάθμιση της γλώσσας⁹.

Ακόμα όμως και αν απομείνει κάποιο ίχνος φαντασίας, αυτή η διαδικασία κινδυνεύει κατά τον Feyerabend να οδηγήσει σε έναν διχασμό μεταξύ μιας μισητής πραγματικότητας και ευχάριστων φαντασιώσεων, μεταξύ επιστήμης και τέχνης. Η διατήρηση αντίθετα της ελευθερίας επιλογής μεταξύ περισσότερων θεωριών και μεταφυσικών απόψεων είναι για τον Feyerabend μια ανθρωπιστική αντίληψη. Δεν διστάζει μάλιστα να χαρακτηρίσει αυτήν την ελευθερία ως καλλιτεχνική ελευθερία και να την ορίσει ως *απαραίτητο μέσο για την ανακάλυψη και ίσως την αλλαγή των χαρακτηριστικών του κόσμου μας*¹⁰.

1 Paul Feyerabend, *Ενάντια στη Μέθοδο*, μτφρ. Γρ. Κανκαλάς, Γ. Γκουνταρούλης, Γ' έκδοση, Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, σ. 52 (συντομογραφία: ΕΣΜ)

2 Π. Βαλλιανός: *Οι Επιστήμες της Φύσης και του Ανθρώπου στην Ευρώπη – Τόμος Β Η Επιστημονική Επανάσταση και η Φιλοσοφική Θεωρία της Επιστήμης*. Ακμή και Υπέρβαση του Θετικισμού, ΕΑΠ, Πάτρα 2001, σ. 189 (συντομογραφία: ΕΑΠ)

3 ΕΣΜ, σ. 52, υποσημείωση 12

4 ΕΣΜ, σ. 353

5 A.F. Chalmers, *Τι είναι αυτό που το λέμε επιστήμη;*, 6η έκδοση, μτφρ. Γιώργος Φουρτούνης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2003, σ. 215-217

6 Chalmers, σ. 220-222

7 Chalmers, σ. 224-225

8 ΕΣΜ, σ. 50-51

9 ο.π.

10 ΕΣΜ, σ. 86-87

3. Ασύμμετρα πλαίσια σκέψης

Βασικό στοιχείο των απόψεων του Feyerabend για την επιστήμη είναι και θέση του περί ασυμμετρίας. Υποστηρίζει ότι δύο θεωρίες μπορεί να είναι τόσο διαφορετικές ώστε οι έννοιες της μίας να μην μπορούν να διατυπωθούν με τους όρους της άλλης. Αυτό αποκλείει την περίπτωση να μπορέσουμε να παράγουμε λογικά κάποιες από τις συνεπαγωγές της μίας θεωρίας από τα αξιώματα της άλλης, αποκλείοντας έτσι και τη σύγκριση μεταξύ τους¹¹. Ο Feyerabend χρησιμοποιεί την έννοια της ασυμμετρίας για να δείξει ότι, κατά την μετάβαση από ένα εννοιολογικό πλαίσιο σε ένα άλλο, υπάρχουν προβλήματα τα οποία δε λύνονται, αλλά διαλύονται¹². Αντιπαράθετεί έτσι στη μεθοδολογία του Popper την ελευθερία του επιστήμονα να αντικαταστήσει έννοιες, προβλήματα και λύσεις αντί να προχωρήσει μέσω μιας αυστηρής ορθολογικής διαδικασίας¹³. Ο Feyerabend ανατρέχει στην τέχνη για να στηρίξει, μέσω της ιστορίας της ανθρώπινης αντίληψης, αυτήν την άποψη. Θέτει το ερώτημα αν οι αλλαγές που παρατηρούνται στην αντίληψη ενός παιδιού ώσπου να φτάσει στη σταθερή μορφή της ενήλικης αντίληψης, αλλαγές που τις χαρακτηρίζει ανάλογες αυτών που οδηγούν από μια θεωρία σε μια άλλη, ασύμμετρη της πρώτης, μπορούν να υπάρξουν και στην αντίληψη ενός ενηλίκου οδηγώντας σε ασύμμετρες «πριν» και «μετά» καταστάσεις της αντίληψης¹⁴.

Θέλοντας να αποφύγει τις στερεότυπες αντιδράσεις που θα προκαλούσε μια ορθόδοξη αντιμετώπιση του θέματος, ο Feyerabend ακολουθεί μια διαφορετική προσέγγιση. Δεδομένου ότι η προσέγγισή του απαιτεί νέες αντιληπτικές και εννοιολογικές σχέσεις, η εμμονή της ορθόδοξης προσέγγισης σε «θεμελιώδεις έννοιες» όπως «παρατήρηση», «έλεγχος» και «θεωρία» θα οδηγούσε σε αδιέξοδο. Επιλέγει λοιπόν να χρησιμοποιήσει ως παραδείγματα μέσα αναπαράστασης που βρίσκονται έξω από την κλίμακα των στερεότυπων αντιδράσεων, όπως η ζωγραφική και το σχέδιο, αποφεύγοντας τις γλώσσες και τις θεωρίες¹⁵. Προτείνει μάλιστα να προσεγγίσουμε τις αναπαραστάσεις αυτές ως αναπαραστάσεις εικόνων της αντίληψης και όχι εικόνων της μνήμης. Αρνείται έτσι την ερμηνεία του Loewy που αποδίδει φυσικούς και φυσιολογικούς λόγους στην ύπαρξη και μεταβολή των τεχνοτροπιών και προτείνει την ανάλυση της λειτουργίας των τεχνοτροπιών, ώστε συγκρίνοντάς τις με άλλες εκδηλώσεις ενός πολιτισμού (όπως γραμματική, λογοτεχνικό ύφος, ιδεολογία) να επιτευχθεί μια προσέγγιση της κοσμοθεωρίας του κάθε πολιτισμού¹⁶.

Ο Feyerabend αναλύει τα τυπικά και οντολογικά χαρακτηριστικά των αρχαϊκών τεχνοτροπιών¹⁷. Στην πρώτη περίπτωση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι αρχαϊκές εικόνες είναι παρατακτικά σύνολα, αποτελούνται δηλαδή από στοιχεία που έχουν την ίδια αξία, χωρίς να υπάρχει μεταξύ τους ιεράρχηση¹⁸. Στη δεύτερη περίπτωση, αναφέροντας την εντύπωση της μαριονέτας που δίνει η αρχαϊκή τεχνοτροπία στον Hoffman, θέτει το ερώτημα κατά πόσο ο άνθρωπος της αρχαϊκής εποχής ένοιωθε ο ίδιος ότι ήταν μια μαριονέτα που την καθοδηγούσαν εξωτερικές δυνάμεις¹⁹.

Στη συνέχεια στρέφεται προς τα ομηρικά έπη για να ανακαλύψει και εκεί τα ίδια χαρακτηριστικά: οι σκηνές που παρουσιάζει ο ποιητής αποτελούνται από προκατασκευασμένες φράσεις, τους λογότυπους, φανερώνοντας τον παρατακτικό χαρακτήρα της ομηρικής ποίησης²⁰. Ο ομηρικός άνθρωπος αποτελείται από μέλη και δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια «υποκείμενη ουσία» που να ορίζει μια «υψηλότερη ενότητα». Τα γεγονότα δεν δημιουργούνται από το «εγώ» του ατόμου, αλλά αποτελούν διατάξεις στοιχείων μέσα στις οποίες το σώμα-νευρόσπαστο το-

11 Chalmers, σ. 215-216

12 ΕΣΜ, σ. 337

13 ΕΣΜ, σ. 341

14 ΕΣΜ, σ. 281-283

15 ΕΣΜ, σ. 283-284

16 ΕΣΜ, σ. 285-287

17 Με τη σημασία του όρου «αρχαϊκός» που χρησιμοποιεί ο Loewy, ΕΣΜ σ. 284 υποσημείωση 21.

18 ΕΣΜ, σ. 291

19 ΕΣΜ, σ. 291-292

20 ΕΣΜ, σ. 294-298

ποθετείται στην κατάλληλη θέση²¹.

Ο Feyerabend ονομάζει αυτήν την αντίληψη του κόσμου «κόσμο Α» και τον συγκρίνει με τον «κόσμο Β», που εμφανίζεται μεταξύ 7^{ου} και 5^{ου} αιώνα π.Χ. Στον κόσμο Β ο άνθρωπος ανακαλύπτει ένα αυτόνομο «Εγώ». Εμφανίζεται μια διάκριση μεταξύ της όψης των πραγμάτων και της αληθινής ουσίας τους, της πραγματικότητας. Ο κόσμος γίνεται πιο απλός, καθώς η μία και μοναδική πραγματικότητα χρειάζεται ελάχιστες έννοιες για να περιγραφεί²².

Καταλήγει έτσι στο συμπέρασμα ότι οι δύο κόσμοι είναι φτιαγμένοι από διαφορετικά στοιχεία: ο κόσμος Α από απαριθμήσεις στοιχείων με τη σωστή σειρά, ενώ ο κόσμος Β από αντικείμενα που ανήκουν σε δύο τάξεις, ουσίες και όψεις. Η αντίληψη του ανθρώπου για τον εαυτό του αλλάζει: ενώ στον κόσμο Α ο άνθρωπος περιγράφεται, απεικονίζεται και νοιώθει ότι είναι συγκροτημένος ως ένας σταθμός ανταλλαγής υλικών και πνευματικών, αλλά πάντοτε αντικειμενικών αιτίων, στον κόσμο Β ο άνθρωπος αποκτά ψυχή και η εικόνα του για τον κόσμο γίνεται πολύ πιο υποκειμενική²³. Ο κόσμος Β δεν περιέχει ούτε ένα στοιχείο του κόσμου Α. Κάθε πρόταση του κόσμου Β υποσκάπτει τις αρχές του κόσμου Α. Ο Feyerabend χρησιμοποιεί αντιστοιχίες: όπου κόσμος, θεωρία τα γεγονότα είναι οι έννοιες τα στοιχεία (έννοιες ή γεγονότα) κάθε πλαισίου (κόσμος ή θεωρία) χτίζονται με κάποιες δομικές αρχές, οι οποίες εμπεριέχουν κάποιους περιορισμούς. Διατύπωση προτάσεων που παραβιάζουν αυτές τις αρχές (τις οποίες ο Feyerabend ονομάζει «γενικές αρχές») σημαίνει αναστολή όλων των εννοιών (ή γεγονότων) της θεωρίας (ή κόσμου). Μια τέτοια πρόταση ο Feyerabend την ονομάζει «ασύμμετρη» με το πλαίσιο τις αρχές του οποίου αναστέλλει²⁴.

Ο σκοπός του Feyerabend είναι μέσα από την παραπάνω ανάλυση να δείξει ότι η εννοιολογική αλλαγή που συνεπάγεται η μετάβαση από μια θεωρία σε μια νέα η οποία είναι ασύμμετρη με την πρώτη, οδηγεί στην κατάρρευση του θετικιστικού σχήματος της προόδου. Οι όροι αυτού του σχήματος (διατήρηση των επιτυχών συνεπειών της παλιότερης θεωρίας, απόκρουση των λανθασμένων και πραγματοποίηση πρόσθετων προβλέψεων) δεν μπορούν να ισχύουν για δύο θεωρίες η ασυμμετρία των οποίων δεν επιτρέπει καν την διατύπωση συγκρίσιμων προτάσεων²⁵.

Ο Feyerabend συνοψίζει αυτήν την εξωτερική ερμηνεία της επιστήμης σε τρεις θέσεις, τις οποίες χρησιμοποιεί για να υποστηρίξει τα παραπάνω: ότι υπάρχουν πλαίσια σκέψης που είναι ασύμμετρα, ότι η εξέλιξη της αντίληψης και της σκέψης στο άτομο περνάει από ασύμμετρα στάδια και ότι οι απόψεις και οι θέσεις των επιστημόνων είναι συχνά τόσο διαφορετικές όσο και οι ιδεολογίες διαφορετικών πολιτισμών²⁶. Υποστηρίζει έτσι την αντίθεσή του στην απόλυτη ισχύ του ορθολογισμού εφαρμόζοντας την άποψή του περί ασυμμετρίας και στην επιστήμη και στην τέχνη, αντιμετωπίζοντας αυτά τα δύο πεδία ανθρώπινης γνώσης με κοινό επιστημολογικά τρόπο.

4. Συνέχεια στον χρόνο.

Ο Feyerabend χαρακτηρίζει την επιστήμη ως μια σύνθετη και ετερογενή ιστορική διαδικασία, αντικρούοντας την επιστημολογική θέση που προσπαθεί να διαμορφώσει τρόπους σύγκρισης θεωριών και επιχειρημάτων αντιμετωπίζοντάς τα ως *αχρονικές οντότητες*²⁷. Το θέμα που θέτει με αυτόν τον τρόπο είναι η *ανάγκη να περιμένουμε*²⁸. Χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τον Κοπέρνικο: η θεωρία του δεν μπορούσε να ελεγχθεί χωρίς την ανάπτυξη επιπλέον βοηθη-

21 ΕΣΜ, σ. 298-302

22 ΕΣΜ, σ. 321-325

23 ΕΣΜ, σ. 325-327

24 ΕΣΜ, σ. 331

25 ΕΣΜ, σ. 339

26 ΕΣΜ, σ. 334-337

27 ΕΣΜ, σ. 189

28 ΕΣΜ, σ. 195

τικών επιστημών. Επικρίνει έτσι τη στάση των επιστημόνων να φέρουν αντιμέτωπη κάθε νέα θεωρία με το status quo χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους το ενδεχόμενο να απαιτούνται νέοι έλεγχοι, μια νέα θεωρία της γνώσης ή ακόμα και μια νέα κοσμολογία για την επιβεβαίωση της νέας θεωρίας. Ζητά η σύγκριση παλιάς και νέας θεωρίας να γίνεται με ίσους όρους, κάτι που δεν είναι εφικτό σε ένα πρώιμο στάδιο εξέλιξης όπου οι δύο θεωρίες, παλιά και νέα, βρίσκονται εκτός φάσεως. Είναι λοιπόν αναγκαίο ένα στάδιο οπισθοδρόμησης, όπου ανορθολογικά μέσα (όπως η πίστη) χρησιμοποιούνται για τη διατήρηση της νέας θεωρίας, δίνοντας έτσι τον χρόνο και την ελευθερία για τη λεπτομερή ανάπτυξή της και την ανάπτυξη των βοηθητικών επιστημών²⁹.

Ο Feyerabend διακρίνει σε αυτό το σημείο μια ομοιότητα με τις τέχνες: τονίζει τον σημαντικό ρόλο που παίζουν το ύφος, η κομψότητα της έκφρασης, η απλότητα της παρουσίασης, η ένταση της πλοκής και της αφήγησης και η γοητεία του περιεχομένου στην υπέρβαση του παρατηρησιακού υλικού. Στην υποστήριξη με άλλα λόγια της «ανορθολογικής φάσης» στη ζωή κάθε θεωρίας, κατά την οποία δεν πρέπει να θεωρείται αρετή η σχολαστική εμπειρική προσαρμογή³⁰. Παράλληλίζει έτσι την πορεία της επιστήμης με την πορεία της τέχνης: η σχολαστική προσήλωση σε συγκεκριμένες μεθόδους και ιδέες οδηγεί την επιστήμη σε αγκυλώσεις που καθόλου δεν βοηθάνε στην εξέλιξή της, όπως δηλαδή συμβαίνει και στην τέχνη. Όπως και ο Ντανταϊστής, ο οπαδός του επιστημολογικού αναρχισμού δεν τρέφει ούτε αιώνια αφοσίωση, ούτε αιώνια αποστροφή για οποιονδήποτε θεσμό ή ιδεολογία και δεν έχει κάποιο πρόγραμμα, αλλά είναι εναντίον όλων των προγραμμάτων³¹.

5. Ενότητα ανθρώπου και κόσμου

Θα περίμενε κανείς, με δεδομένη τη σχέση του Feyerabend με την τέχνη και τον ρητό χαρακτηρισμό εκ μέρους του της ελευθερίας της καλλιτεχνικής δημιουργίας ως αναγκαιότητας³², ότι η προσωπική δημιουργικότητα θα ήταν ένα στοιχείο που θα χρησιμοποιούσε για να στηρίξει τις απόψεις του. Ωστόσο, στο «Ενάντια στον Λόγο» ο Feyerabend όχι μόνο επιτίθεται στην έννοια της δημιουργικότητας ως ένα μη αναγκαίο σύμπτωμα μιας παθολογικής λειτουργίας της επιστήμης, αλλά την χρησιμοποιεί για να δείξει την αντίφαση που προκύπτει όταν η πλέον ορθολογική θεώρηση του κόσμου έχει ανάγκη για να λειτουργήσει τα πλέον ανορθολογα συμβάντα που υπάρχουν, τουτέστιν τα θαύματα³³.

Ο Feyerabend ξεκινάει από την αρχαιότητα για να συνδέσει τέχνη και επιστήμη. Εξετάζει την κοινή θέση τους ως μμήσεις, όπως παρουσιάζεται τόσο στον Πλάτωνα όσο και στον Αριστοτέλη, αλλά και κατά την Αναγέννηση και αργότερα. Συγκρίνει την ιδέα της μίμησης στην τέχνη και τους «κανόνες» που επιβάλλουν οι ιδιότητες του υλικού στον καλλιτέχνη με την ιδέα του «σώζειν τα φαινόμενα», όπου η επιστήμη χρησιμοποιεί τα διαθέσιμα στερεότυπα για να παρουσιάσει τα φαινόμενα με τον ορθότερο δυνατό τρόπο³⁴.

Στη συνέχεια συγκρίνει την ιδέα της δημιουργικότητας κατά την αρχαιότητα όπως παρουσιάζεται από τον Πλάτωνα³⁵ με την περιγραφή της ανάπτυξης της φυσικής γνώσης από τον Αϊνστάιν³⁶. Η «μανία των μουσών» του Πλάτωνα, απαραίτητο στοιχείο της ποίησης, είναι «η διαίσθηση, η βασισμένη στη συμπαθητική κατανόηση της εμπειρίας» η οποία κατά τον Αϊνστάιν είναι η μόνη που μπορεί να δώσει πρόσβαση στις επιστημονικές έννοιες και θεωρίες. Ο Feyerabend αντιτίθεται στη θέση ότι η ανάπτυξη νέων εννοιών και ιδεών απαιτεί σημαντική δημιουργική προσπάθεια. Προτάσσει την ανάλυση του Μαχ που προσπαθεί να εξηγήσει την

29 ΕΣΜ, σ. 195-197

30 ΕΣΜ, σ. 201

31 ΕΣΜ, σ. 235

32 ΕΣΜ, σ. 86

33 Paul Feyerabend, Αποχαιρετισμός στον Λόγο, μτφρ. Πάρις Μπουράκης, Εκδόσεις Εκκρεμείς, Αθήνα 2002, σ. 186 (συντομογραφία: ΑΣΛ)

34 ΑΣΛ, 170-177

35 ΑΣΛ, 173-174

36 ΑΣΛ, 175-183

«ενστικτώδη γνώση» του επιστήμονα ως μια μακρόχρονη διαδικασία προσαρμογής, απέναντι στην θρησκευτική, σχεδόν μυστικιστική στάση του Αϊνστάιν που μιλά για «ελεύθερες δημιουργίες του ανθρώπινου πνεύματος»³⁷.

Επανερχεται κατόπιν στη θέση που εξετάσαμε νωρίτερα, την αλλαγή δηλαδή της κοσμοθεωρίας των ομηρικών χρόνων με μια νέα, ασύμμετρη με την παλιά, η οποία αντικαθιστά τις περίπλοκες, εξαρτημένες μεταξύ τους αλλά και με τον άνθρωπο έννοιες με άλλες, απλούστερες, που όμως διαχωρίζουν τον άνθρωπο από την φύση και την εμπειρία. Εδώ ακριβώς εμφανίζεται κατά τον Feyerabend η ανάγκη της ορθολογικότητας για «θαύματα», για το άλμα δηλαδή που απαιτείται για την γεφύρωση αυτού του χάσματος που υπάρχει ανάμεσα στον Άνθρωπο και την Φύση. Ένα άλμα που η ορθολογιστική θεώρηση ονομάζει δημιουργικότητα³⁸.

Καταλήγει έτσι στο συμπέρασμα ότι χρειαζόμαστε μια στάση, μια θρησκεία, μια φιλοσοφία ... που να θεωρεί τους ανθρώπους αχώριστα μέρη της φύσης και της κοινωνίας και όχι ανεξάρτητους αρχιτέκτονές τους. Μια δομή δηλαδή που προϋπήρξε της σημερινής μονολιθικής επιστήμης και στην οποία ο Feyerabend πιστεύει ότι πρέπει να στραφούμε ξανά, απορρίπτοντας την άποψη ότι υπάρχει ένας «αντικειμενικός κόσμος» και μια «υποκειμενική σφαίρα». Εξετάζοντας μάλιστα και την κοινωνική πλευρά αυτής της άποψης, κηρύσσει την αναγκαιότητα της παραδοχής ότι οι επιστήμονες είναι πολίτες ακόμα και εντός του πεδίου της ειδικότητάς τους³⁹.

6. Επίλογος

Στο «Ενάντια στη μέθοδο» ο Feyerabend προσεγγίζει την τέχνη από μια κάπως «ψυχρή» επιστημολογική θέση. Η παρουσία της τέχνης στη σκέψη του είναι φανερή, ωστόσο φαίνεται να μην είναι τόσο συνειδητή. Φαίνεται να χρησιμοποιεί τις ομοιότητες και τους παραλληλισμούς που ανακαλύπτει ως εργαλεία για να «συναρμολογήσει» την επιστημολογική του θεωρία ή ως «μορφές» για να περιβάλλει την ουσία της σκέψης του.

Στο «Αποχαιρετισμός στον λόγο» δεν υπάρχει πλέον αυτός ο διαχωρισμός. Η ενότητα ανάμεσα στο υποκειμενικό και στο αντικειμενικό, η κοσμολογία των ομηρικών έργων που περιγράφει έχουν επιδράσει ουσιαστικά στην αντίληψή του για την επιστήμη καθώς τέχνη και επιστήμη εξετάζονται ως μέρη ενός όλου και όχι ως διακριτές οντότητες. Ο χαρακτηρισμός μάλιστα της προσέγγισης του Feyerabend ως *καθ' ολοκληρίαν εξωτερική (externalist)*⁴⁰ χάνει το νόημά του αν ιδωθεί μέσα από το πρίσμα του επιστημολογικού αναρχισμού: η επιστήμη είναι μέρος ενός όλου, μέρη του οποίου είναι τόσο η τέχνη όσο και ο άνθρωπος. Ο χαρακτηρισμός αυτός αποτελεί απλά μέρος μιας θεωρίας ασύμμετρης με τη θεωρία του Feyerabend.

37 ΑΣΛ, 181-183

38 ΑΣΛ, 185-186

39 ΑΣΛ, 186-189

40 ΕΑΠ, 193

Βιβλιογραφία

- Paul Feyerabend, *Ενάντια στη Μέθοδο*, μτφρ. Γρ. Καυκαλάς, Γ. Γκουνταρούλης, Γ' έκδοση, Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα
- Π. Βαλλιανός: *Οι Επιστήμες της Φύσης και του Ανθρώπου στην Ευρώπη - Τόμος Β Η Επιστημονική Επανάσταση και η Φιλοσοφική Θεωρία της Επιστήμης. Ακμή και Υπέρβαση του Θετικισμού*, ΕΑΠ, Πάτρα 2001
- A.F. Chalmers, *Τι είναι αυτό που το λέμε επιστήμη;*, 6η έκδοση, μτφρ. Γιώργος Φουρτούνης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2003
- Paul Feyerabend, *Αποχαιρετισμός στον Λόγο*, μτφρ. Πάρις Μπουρλάκης, Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα 2002
- Paul Feyerabend, *Σκοτώνοντας το χρόνο*, μτφρ. Γιάννης Παρασκευόπουλος, Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα 1997

You are free:

- to copy, distribute, display, and perform the work

Under the following conditions:

Attribution. You must give the original author credit.

Noncommercial. You may not use this work for commercial purposes.

No Derivative Works. You may not alter, transform, or build upon this work.

- For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.
- Any of these conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

Your fair use and other rights are in no way affected by the above.